

УДК 37.091.4

Наталія Богданець-Білоскаленко

Національна самореалізація дитини в концептуальних поглядах Якова Чепіги

Серед численної кількості праць педагога, вченого і психолога Я. Ф. Чепіги знаходимо ті, в яких особливого значення надається становленню та розвитку дитини в молодшому шкільному віці. Назвемо деякі з них: «Труд і гра, як фактори виховання», «Уява і мислительна та творча діяльність дитини», «Весняно-літній період в практиці трудового виховання», «Розвиток органів почуття та їх значення у вихованні дитини».

Мета статті – на снові аналізу творів Я. Ф. Чепіги узагальнити напрями самореалізації дитини.

Педагог справедливо вважав, що дитина вже з народження приносить у світ певні аспекти талановитості, краси і здібностей, закладених законами природи. Тому потрібно так організовувати життя дитини, щоб умови виховання та навчання якнайглибше збігалися з індивідуальним характером дитини, відповідали самореалізації на основі природних даних. У навченні і вихованні він обґруntовує концептуальний підхід.

Дітям, віком від 6 до 8 років, Я. Чепіга рекомендує знайомство з природою, підтримку й розвиток інтересу до фізичної праці на городі, в саду, догляду за домашніми тваринами, тобто природний, звичайний «способ широкої самодіяльності і свого самопізнання» [1, с. 12].

Жодних методів тиску на дитину, «ніяких примусових уроків» не повинно бути. Планування занять на природі зумовлюється індивідуальним підходом виховання кожної дитини.

У праці «Грунтові принципи нормальної школи» Яків Чепіга підкреслює, що школа повинна уникати будь-якої штучності, яка затримує вільний розвиток дитини, її природні можливості. Саме тому зміст заняття повинен забезпечувати вільність і волю дитини в межах національного оточення і самовираження.

Наступним концептуальним підмурівком розвитку, самопізнання і становлення досконалості громадянина в суспільстві є думка Я. Чепіги про те,

що шкільне виховання продовжує родинне. «Школа повинна бути нормальним продовженням сім'ї, доскональним першообразом культурної, завсігди еволюціонуючої» [2, с. 7]. «Те, що почала сім'я закінчує школа» – зазнечав учений. Українські школи він вважав родинними, народними. Національну специфіку народної школи Я. Чепіга окреслив кількома напрямами:

- мова, культура, матеріальний добробут;
- природні закони людської сутності боротися зі злом і творити добро;
- реалізм у сприйманні подій і явищ життя;
- заперечення штучного, надуманого патріотизму.

Початкову освіту, вважав Я. Чепіга, дитина повинна здобувати, спілкуючись з природою, реальним оточенням не потім, у старших класах, а в юному віці вже формується правдиве сприймання життя, щоб у майбутньому не спіткали людину розчарування і помилки.

У своїх працях автор акцентує увагу на довірі і любові, які шляхетно розкривають таємниці дитячої душі. «Педагоги, навчіться любити дітей. Любов'ю до дитини ви хоч частково покриєте тяжкий гріх байдужості громадянства і держави до морального виховання молодого покоління» [2, с. 10].

Цей заклик Я. Чепіги не втратив актуальності й сьогодні. Роль педагога для формування духовно розвиненої особистості юної людини залишається головною і в сучасній національній школі, і в Україні. Завдання вчителя у стосунках з учнем Я. Чепіга нерозривно пов'язує з національним: «Учитель бачить дитину в нації, будить національну свідомість» [2, с. 23].

Національну свідомість дитини будять і розвивають народні традиції та звичаї, мова, психологічний склад мислення українців, фізичні особливості й усе культурно-мистецьке надбання нації. Першочергового значення Чепіга надає рідній мові. Навчання та виховання у школі відбувається мовою родини, сім'ї, а не іноземною (російською).

У розвитку індивідуальності дитини Яків Феофанович важливого значення надає фізичному і психічному здоров'ю дитини. У праці «Національність і національне виховання» читаємо:

«Для національного самовираження, для успіху в майбутніх культурних надбаннях нації потрібні фізично здорові покоління, які можуть вирости тільки на ґрунті нормальних життєвих умов. Щоб мати здорову молодь, треба оздоровити оточення й поставити на нові національні підвиалини виховання й навчання дітей. Ґрунтом такого виховання мусить бути з одного боку сім'я, а з

В основу забезпечення фізично здорового покоління Я. Чепіга покладає посильну практично-трудову діяльність дитини у весняно-літній період на грядці, в саду, полі. Він розробляє спеціальну схему комплексного навчання, зокрема в сільській трудовій школі. Учений не зобов'язує вчителя (педагога) дотримуватися чітко вибудованого комплексу трудового навчання, а пропонує творчий підхід – вибрати, пристосувати теми «Рослина і її життя», «Людина та природа» й інші до конкретики умов оточення дитини, навіть у міській школі.

Найдосконалішою формою самореалізації здібностей, засвоєння навчального матеріалу була і залишається гра. «Людина у своєму розвитку мусить пройти певний період пристосування, період гри для того, щоб удосконалити свою природу і приготувати себе для широкого фізичного, розумового та морального або суспільного росту для здобування звичок потрібних в боротьбі за існування. Період дитинства і є період, коли людина через інстинкти гри здобуває звички до праці, насолоду від неї» [4, с. 86]. Автор відносить гру в дитячому віці до інстинкту. Отже, дитина по-іншому не може, гратися в неї виходить природно, як їсти, боятися, радіти. Таким чином, організація праці повинна бути грою, сама праця – схожа на гру, в якій дитина реалізовується найповніше через власні природні дані. Яків Чепіга наголошує на психологічних аспектах, здобутках психології як науки, цінної для розвитку мислительної і творчої діяльності дитини. Він зауважує, що на психологію не можна дивитися, як на чужу, відірвану від шкільної освіти науку. Так само як і у вищій школі, вона потрібна і в початковій.

На думку Я. Чепіги, освіта взагалі є «психофізіологічний акт, складний і широкий», «звички і сучасні соціально-економічні умови життя переплелись в дитячій душі і обернули кожного індивіда в загадку, яку протягом усієї освіти доводиться педагогові вчити, щоб не робити жахливих і грубих помилок» [5, с. 14].

У працях Я. Ф. Чепіги психологія дитини тісно базується на духовних національних початках, мові та культурі народу що в цілому розвиває уяву дитини та збагачує її творчу діяльність.

«Уява – складний процес загальної праці нашого духу» – пише він [5, с. 15]. Захоплює концепція розвитку уяви дитини не на абстракціях, а на конкретних явищах творчої діяльності, як от: «Малювання», «Уява в літературній творчості», «Ліплення», «Вирізування й наклеювання».

Дитина з початку і до кінця роботи зацікавлена успішним виконанням, матеріал творчості перероджується її уявою, мисленням про відомі й близькі речі, комбінації, варіанти творчої реалізації цікаві, захоплюючі, весь час задіяна уява, яка допомагає матеріалізувати ту чи іншу ідею дитячої душі.

Розв'язання психологічного для дитини неможливе без включення у виховання національного переживання, чи то ручна праця, малювання чи художня самодіяльність. Праці Я. Чепіги роз'яснюють, що всі психологічні висновки про дитячий розвиток базуються, насамперед, на спостереженні. Узагальнення висновків спостережень підказує конкретику виховання уяви дитини. Образи в уяві дитини на національному ґрунті, переносять її у світ реальності, де панує боротьба доброго і злого. Рідні образи, створені уявою дитини, спонукають її психіку до вибору ідеалів – злагатити оточення красою і добротою.

У цьому короткому розгляді теми національного самовияву дитини на концептуальних засадах праць Якова Чепіги, ми лише частково пролили світло на проблему самопізнання і самореалізації людини. Життя завжди починає витоки з дитинства. Відомо, що після самопізнання приходить самоусвідомлення, а самоусвідомлення – шлях до самореалізації, на якому початковим кроком до людськості є національний поступ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чепіга Я. Грунтовні принципи нормальної школи / Я. Чепіга // Світло. – 1911. – № 1. – С. 12.
2. Чепіга Я. Проект української школи / Я. Чепіга // Світло. – 1913. – № 3–4. – С. 7.
3. Чепіга Я. Національність і національна школа / Я. Чепіга // Світло. – 1910. – № 1. – С. 24–31.
4. Чепіга Я. Труд і гра, як фактори виховання / Я. Чепіга // Путь Просвіщення. – Сентябрь – октЯбрь, 1923. – № 9–10. – С. 83–112.
Чепіга Я. Уява і мисlitельна та творча діяльність дитини / Я. Чепіга // Світло. – Травень, 1914. – № 9. – С. 12–19.